

Wstęp

Wolność to kolejny już problem rozpatrywany w monograficznej serii „Kultura Europy Środkowej”. Problem tak bardzo aktualny i ważny zwłaszcza w dzisiejszym świecie, w którym tak mocno odbijają się liberalne koncepcje wolności, i w którym słowo „wolność” tak mocno jest akcentowane.

Wolność rozumiana może być w różnych wymiarach: filozoficznym, teologicznym, prawnym, ekonomicznym. Ale – i to może przynajmniej dla nas najważniejsze – wolność ma także wymiar praktyczny. Nie ma przy tym jednoznacznej definicji tego terminu.

Wolność to jedno z naczelných pojęć europejskiej kultury, od czasów zaś przynajmniej Oświecenia to jedna z podstawowych wartości. To wtedy stała się ona jednym z fundamentalnych haseł i znalazła się na sztandarach ruchów społecznych i politycznych.

Idea wolności tak bardzo zrosnięta jest z naszym narodem i naszym państwem. „Za wolność waszą i naszą” – brzmiały hasła wyszywane na sztandarach tam, gdzie od XIX wieku walczyli Polacy. Ale równocześnie przypomina się złowrogo brzmiące hasło z czasów I Rzeczypospolitej, związane z wolnością: „liberum veto”.

Wolność to przede wszystkim kategoria filozoficzna. Przedmiot rozważań filozofów niemal od początków świata. Różne mamy rodzaje wolności.

Na wolność możemy spojrzeć w kategoriach egzystencjalnych. Wszak mówi się o wolności egzystencjalnej i szczególnie ważna tu będzie wolność osobista.

Wolność, najogólniej można powiedzieć, to brak przymusu. Możemy mówić o wolności „do”, ale też o wolności „od”. Jednak wolność to także odpowiedzialność. Wolność jest zatem wartością, którą należy doceniać i szanować. Doświadczyliśmy tego w przeszłości.

Wolność niegdyś naszym przodkom kojarzyła się z miastami. Stąd ukuli oni znane powiedzenie „powietrze miejskie czyni wolnym” – bo w mieście wystarczyło przeżyć rok i jeden dzień, by poczuć jego przestrzeń, być stać się jego wolnym obywatelem. Z wolnością od świadczeń związane są jakże częste nazwy miejscowe typu Ligota czy Lgota, czyli Wola lub Wolnizna.

Wolność była jednak ograniczana. Różne były przy tym sposoby i przyczyny jej ograniczania.

W niniejszej publikacji znajduje się także zapis panelowej dyskusji odnoszącej się do pojęcia wolności i jej funkcjonowania nie tylko w przeszłości, ale także we współczesnym świecie. Dyskusja ta doskonale koreluje z zawartością publikacji i ją wręcz uzupełnia. Zastanawiano się nad postrzeganiem wolności

i jej granicami, ale także nad praktyczną jej realizacją w życiu zarówno poszczególnych ludzi, jak i społeczeństw. Symboliczne znaczenie ma to, że nad wolnością zastanawiano się w Zabrze, na Śląsku, a więc w środku Europy, tej części kontynentu, która jeszcze niedawno tak mocno była doświadczona w tym względzie, gdzie słowo „zniewolenie”, stanowiące zaprzeczenie wolności, wypełniało całą przestrzeń.

Zgłoszone do publikacji teksty koncentrują się wokół trzech zasadniczych zagadnień: semantyki wolności, wolności twórczej i wolności w życiu społecznym. To tematy przewodnie podjęte przez badaczy z różnych stron Polski i z zagranicy. Nie wyczerpują one problematyki, ale mogą stanowić podstawę refleksji naukowej. Takie więc zadanie towarzyszy wydaniu niniejszego tomu.

Antoni Barciak

Einleitung

Freiheit bildet ein weiteres Problem, das in der Serie „Kultura Europy Środkowej“ besprochen wird, dar. Dieses Problem ist aktuell und wichtig, besonders heute, wenn man so oft von liberalen Konzepten der Freiheit hört, bei denen das Wort „Freiheit“ so stark betont wird.

Die Freiheit kann man in verschiedenen Dimensionen: in philosophischer, theologischer, philosophischer, rechtlicher, wirtschaftlicher Dimension verstehen. Aber die Freiheit hat auch eine praktische Dimension – was für uns wahrscheinlich das Wichtigste ist. Dabei gibt es keine eindeutige Definition dieses Begriffs.

Die Freiheit stellt einen der grundlegenden Begriffe europäischer Kultur dar und sie ist mindestens seit der Aufklärung einer der grundlegenden Werte. Damals wurde sie zu einem wesentlichen Leitgedanken, und befand sich auf den Fahnen von gesellschaftlichen und politischen Bewegungen.

Die Idee der Freiheit ist sehr stark mit unserem Volk und unserem Staat verbunden. „Für eure und unsere Freiheit“ – so klangen die Leitsätze, gestickt auf Fahnen, dort wo die Polen seit dem 19. Jahrhundert gekämpft haben. Aber gleichzeitig fällt auch ein anderer, feindselig klingender Leitgedanke aus den Zeiten der Ersten Polnischen Republik: „liberum veto“ ein.

Die Freiheit stellt vor allem eine philosophische Kategorie, den Gegenstand der Überlegungen von Philosophen fast seit Anfang der Welt, dar. Es gibt verschiedene Arten der Freiheit.

Die Freiheit kann man unter existenzialen Aspekten betrachten. Man spricht doch über existenziale Freiheit, wobei die persönliche Freiheit von großer Bedeutung ist.

Die Freiheit bedeutet, allgemein gesagt, keinen Zwang. Man kann über die Freiheit „für etwas“ sowie auch „von etwas“ sprechen. Aber die Freiheit ist auch mit der Verantwortung gleichzusetzen. Die Freiheit stellt also einen Wert, den man schätzen soll, dar. Das haben wir schon in der Vergangenheit erfahren.

Unsere Vorfahren haben einmal die Freiheit mit Städten assoziiert. Deswegen auch bildeten sie eine bekannte Redensart: „die städtische Luft macht frei“ – denn es reichte, ein Jahr und einen Tag in der Stadt zu leben, um ein freier Bürger zu werden. Mit der Befreiung von Leistungen sind häufige Bezeichnungen der Ortschaften wie Ligota oder Lgota, d.h. Wille oder Freiheit verbunden.

Die Freiheit wurde jedoch oft eingeschränkt und zwar auf verschiedene Weise und aus unterschiedlichen Gründen.

Diese Veröffentlichung enthält auch die Aufzeichnung einer Podiumsdiskussion über den Begriff Freiheit und ihre Präsenz nicht nur in der Vergangenheit,

sondern auch in der Gegenwart. Die Diskussion steht in enger Wechselbeziehung zu dieser Veröffentlichung und ergänzt diese. Man stellte Überlegungen darüber an, wie die Freiheit und ihre Grenzen wahrgenommen werden, sowie wie sie praktisch im Leben einzelner Menschen als auch der Gesellschaften realisiert wird. Eine symbolische Bedeutung stellt die Tatsache dar, dass die Diskussion in Zabrze, in Schlesien stattgefunden hat, also im Mittelpunkt Europas, in diesem Teil des Kontinents, der noch bis vor kurzem in dieser Hinsicht auf die Probe gestellt wurde, dort, wo das Wort Unterdrückung als Verneinung der Freiheit den gesamten Raum ausgefüllt hat.

Die zur Veröffentlichung angemeldeten Texte konzentrieren sich auf drei Hauptthemen: Semantik der Freiheit, schöpferische Freiheit und Freiheit im gesellschaftlichen Leben. Diese Hauptthemen wurden von Forschern aus verschiedenen Regionen Polens und Auslands aufgegriffen. Sie behandeln die Problematik nicht erschöpfend, aber können als eine Grundlage für wissenschaftliche Überlegungen dienen und das ist Ziel dieser Veröffentlichung.

Antoni Barciak